

Braniteljske socijalno-radne zadruge kao potencijalni model društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj

Sanja Tišma*

bsanja@irmo.hr

<https://orcid.org/0000-0002-2600-9113>

Danijel Baturina**

danijel.baturina@pravo.hr

<https://orcid.org/0000-0002-9063-305X>

Maja Janković***

maja@irmo.hr

<https://orcid.org/0000-0002-0081-0199>

Damir Demonja****

ddemonja@irmo.hr

<https://orcid.org/0000-0002-4186-5137>

<https://doi.org/10.31192/np.21.2.4>

UDK: 355.1-057.36-057.75(497.5):330.526.36

Prethodno priopćenje /

Preliminary communication

Primljeno: 13. siječnja 2022.

Prihvaćeno: 31. siječnja 2023.

Društveno poduzetništvo kao nov način poslovanja područje je spajanja poduzetničkih praksi iz poslovnog svijeta i vrijednosti povezanih s društvenom odgovornošću i načelima održivog razvoja. Braniteljske zadruge i zadruge ratnih veterana globalno su prepoznati modeli razvoja društvenog poduzetništva. Usprkos dugoj tradiciji zadrugarstva u Republici Hrvatskoj (RH), ono još uvijek nije široko korišteno poslovni model. Cilj je istraživanja predstavljenoga u ovom radu da se analizom stanja i praksi ukaže na potencijal koji braniteljske udruge i zadruge imaju kao značajan oblik društvenog poduzetništva u hrvatskom kontekstu u perspektivi društvenih poduzeća za radnu integraciju. S obzirom da ova tema u hrvatskoj znanosti do sada nije bila primjereno istraživana,

* Dr. sc. Sanja Tišma, znan. savj. u trajnom izboru, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb.

** Dr. sc. Danijel Baturina, znan. sur., Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Vladimira Nazora 51, HR-10000 Zagreb.

*** Maja Janković, stručna sur. u znan., Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb.

**** Dr. sc. Damir Demonja, znan. savj. u trajnom izboru, Institut za razvoj i međunarodne odnose, IRMO, Odjel za međunarodne gospodarske i političke odnose, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb.

provedeno recentno istraživanje pokazuje kako bi braniteljske socijalno-radne zadruge mogle doprinijeti razvoju društvenog poduzetništva u RH, ostvarenju održivog i društveno odgovornog poslovanja te socijalnoj i radnoj integraciji ranjivih skupina.

Ključne riječi: *braniteljske socijalno-radne zadruge, društveno poduzetništvo, Republika Hrvatska.*

Uvod¹

Pojam društvenog poduzetništva ili socijalnog poduzetništva poznat je još iz doba industrijalizacije i okupljanja pojedinaca u udruge i zadruge radi lakšeg prevladavanja poteškoća tadašnjeg procesa industrijalizacije.² Danas pojam društvenog poduzetništva podrazumijeva nov način poslovanja kojim se povezuju poduzetničke prakse i socijalna misija. Poslovanje društvenih poduzetnika orijentirano je prema društvenoj pravednosti, smanjenju društvenih nejednakosti, unaprjeđivanju cjelovitosti ekonomskog razvoja zemlje i regija, poticanju zapošljavanja i jačanju solidarnosti. Premda se u hrvatskom jeziku podjednako upotrebljavaju nazivi društveno i socijalno poduzetništvo,³ Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj (RH) za razdoblje od 2015. do 2020. godine koristi pojam društvenog poduzetništva. Društveno poduzetništvo u toj strategiji definira se »kao dio šireg ekonomskog sustava koji uključuje subjekte primarno usmjerene na ispunjavanje društvenih ciljeva te ih karakterizira sustav neposrednog sudjelovanja i upravljanja«.⁴

Socijalni poduzetnički pothvat usmjeren je na zanemareno ili ugroženo stanovništvo kojima nedostaju financijska sredstva ili politička moć da ostvare promjene u vlastitu korist.⁵ Društveno poduzetništvo danas karakterizira orijentiranost prema društvenoj pravednosti, smanjenju društvenih nejednakosti, unaprjeđivanju cjelovitosti ekonomskog razvoja zemlje i regija, poticanju

¹ Ovaj znanstveni rukopis jedan je od rezultata istraživanja financiranog od Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske i Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva kao ugovornih tijela Europske unije kroz projekt »Dijalogom od hrvatske mreže za društveno poduzetništvo«, Ugovor o dodjeli sredstava UP.04.2.1.06.0054.

² Strategija razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020., Zagreb, Ministarstvo rada i mirovinskog sustava RH, 2015, 10, <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (14.11.2021).

³ Danijel BATURINA, Zdenko BABIĆ, *Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021, 7-8.

⁴ *Strategija razvoja društvenog poduzetništva...*, 6.

⁵ Usp. Roger L. MARTIN, Salla OSBERG, *Socijalno poduzetništvo*, Čakovec, Autonomni centar – ACT, 2009, 15-21, http://www.efos.unios.hr/upravljanje-marketingom/wp-content/uploads/sites/206/2013/04/Socijalno-poduzetnistvo_brosura.pdf, http://www.efos.unios.hr/upravljanje-marketingom/wp-content/uploads/sites/206/2013/04/Socijalno-poduzetnistvo_brosura.pdf (30.01.2023).

zapošljavanja i jačanju solidarnosti.⁶ Društveno poduzetništvo teži smanjenju društvenih nejednakosti jačanjem solidarnosti i društvene kohezije.⁷ Društveno poduzetništvo je potencijalna sfera posredovanja između države, privatnog sektora i građana te otvara prostor za aktivnosti koje su istovremeno dobrovoljne i javne.⁸ U RH većina je društvenih poduzeća pokrenuta od strane organizacija civilnog društva i ona su, očekivano, usmjerena na ostvarivanje širih društvenih ciljeva.⁹ Jedno od prvih sveobuhvatnih analiza društvenog poduzetništva u RH pripremljeno je 2015. godine i pokazuje da je broj ovih poduzeća, kao i područje njihova djelovanja, kontinuirano u porastu.¹⁰ Zadruga kao oblik udruživanja rasprostranjene su svugdje u svijetu jer pružaju idealan oblik organiziranja onima koji u poslovanju žele zadržati neovisnost kao fizičke ili pravne osobe, a istodobno iskoristiti prednosti okrupnjavanja.

Istraživanja pokazuju da općenito razvijena društva Europe (poput Italije, Francuske, Njemačke, Austrije, Švedske, Danske, Norveške, Finske itd.) koriste pogodnosti zadruga te su tako 30 % do 40 % stanovnika tih država članovi neke zadruga. U RH se zadrugarstvo počelo razvijati pod utjecajem zadružne prakse i metoda koje su dolazile iz Europe. Navodi se da su za to najviše zaslužni braća Stjepan i Antun Radić, koji su vrlo dobro poznavali europsku politiku zadrugarstva u kojoj su vidjeli i mogućnosti bržeg gospodarskog razvoja hrvatske ekonomije.¹¹ Danas zadruga obuhvaćaju malen dio hrvatskoga gospodarstva.¹² Godine 2017. zadruga su ostvarile 0,3 % ukupnih prihoda svih trgovačkih društava.

Ipak, osnivaju se neprofitne organizacije – veteranske zadruga. Svrha je braniteljskih zadruga pomoći u rješavanju društvenih problema branitelja poput nezaposlenosti, posttraumatskog stresa – PTSP-a, djelomičnog ili potpunog

⁶ Usp. Jacques DEFOURNY, Marthe NYSSENS, Social Enterprise in Europe. Recent Trends and Developments, *Social Enterprise Journal*, 4 (2008) 3, 202-228.

⁷ Usp. Sean CONNELLY, Sean MARKEY, Mark ROSELAND, Bridging sustainability and the social economy. Achieving community transformation through local food initiatives, *Critical Social Policy*, 31 (2011) 2, 308-324.

⁸ Usp. Anita MANDIĆ, Ivana MARIĆ, Željko TULIČIĆ, Veteran cooperatives as a successful example of social entrepreneurship, u: Ivana NAČINOVIĆ BRAJE, Božidar JAKOVIĆ, Ivana PAVIĆ (ur.), *Proceedings 9th International Conference »An Enterprise Odyssey. Managing Change to Achieve Quality Development«*, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018, 421-439.

⁹ Usp. Vlatka VINCETIĆ, Zdenko BABIĆ, Danijel BATURINA, Definiranje područja i potencijala razvoja socijalnog poduzetništva Hrvatske u komparativnom kontekstu, *Ekonomski pregled*, 64 (2013) 3, 256-278, <https://hrcak.srce.hr/file/155203>.

¹⁰ Usp. Dražen ŠIMLEŠA, *Mapiranje novih obzora. Izvještaj o stanju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj 2015.*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2015, <https://www.pilar.hr/wp-content/uploads/2018/01/mapiranje.pdf> (30.01.2023).

¹¹ Usp. Željko MATAGA, *Zadružni priručnik*, Zagreb, Hrvatski zadružni savez, 2005.

¹² Usp. Tanja BROZ, Sandra ŠVALJEK, Mikrokozmos zadružnog gospodarstva. Gdje i kako posluju hrvatske zadruga, *Sociologija i prostor*, 57 (2019) 2, 107-138.

invaliditeta i socijalne ugroženosti članova obitelji žrtava.¹³ S obzirom na specifičnu problematiku branitelja, poboljšanje kvalitete njihova života kao i mogućnost društvene angažiranosti, branitelji mogu proizvesti društveni kapital koji omogućuje bolje, zdravije, produktivnije i sretnije društvo.¹⁴ Ovaj model prepoznat je u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje postoje 2442 organizacije koje podržavaju više javnih zadruga i veteranskih organizacija.¹⁵

1. Zadruge kao oblik udruživanja

Zadruge kao udruženja pravnih ili fizičkih osoba po vrijednostima koje promiču, poput humanosti, dostojanstva, poštovanja, odgovornosti, slobode, dio su civilnog društva. One su između države, privatnog sektora i građana te otvaraju prostor za aktivnosti koje su istovremeno dobrovoljne i javne.¹⁶ Zadruge su činitelj ostvarivanja zajedništva različitih tipova organizacija i značajan dionik u procesima osnaživanja različitih skupina, razvoja lokalnih zajednica, pružanja socijalnih usluga, promicanja ljudskih prava i drugih vrijednosti.¹⁷

Zadruge u svijetu pružaju prikladan oblik organiziranja onima koji u poslovanju žele zadržati neovisnost kao fizičke ili pravne osobe, a istodobno iskoristiti prednosti okrupnjavanja.¹⁸ Svojom organizacijskom strukturom te područjem i načinom djelovanja u mnogim zemljama one su prepoznate i kao okvir za razvoj društvenog poduzetništva.

Poseban model zadrugarstva je braniteljska socijalno-radna zadruga koja djeluje radi zdravstvene rehabilitacije i brže reintegracije njezinih članova u društvo i na tržište rada. Pri tome, ključne vrijednosti koje ovaj tip udruživanja omogućava braniteljima i njihovim obiteljima su samopomoć, odgovornost, demokračičnost, ravnopravnost, pravičnost i solidarnost, otvorenost, društvena odgovornost i uključenost u lokalnu zajednicu.¹⁹ Ovaj oblik udruživanja na lokalnoj razini doprinio je zadržavanju stanovništva u područjima gdje su zadruge bile aktivne, okupljanju pojedinaca koji su usmjereni na isti cilj i

¹³ Usp. Željko TULIČIĆ, Ivana MARIĆ, Veteranski centri kao primjer sveobuhvatne skrbi za hrvatske branitelje, *Poslovna izvrsnost*, 12 (2018) 2, 177-196, <https://hrcak.srce.hr/file/315023> (26.02.2023).

¹⁴ Usp. Sandra ŠUĆUROVIĆ, Igor MIKLOUŠIĆ, Martina KNEŽEVIĆ, *Psihosocijalna prilagodba hrvatskih branitelja: individualna i društvena perspektiva*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2017.

¹⁵ Usp. Cause IQ, Public sector, public cooperatives, and veteran organizations, <https://www.causeiq.com/directory/public-sector-public-co-ops-and-veteran-organizations-list/>, 2023, (30.01.2023).

¹⁶ Usp. Mandić, Marić, Tuličić, *Veteran cooperatives...*

¹⁷ Usp. Baturina, Babić, *Socijalna ekonomija...*, 11.

¹⁸ Usp. Broz, Švaljek, *Mikrokozmos zadružnog gospodarstva...*, 107.

¹⁹ Usp. *isto*.

ojačavanju njihovih aktivnosti i poslovanja prema ostvarivanju zajedničkih zadružnih ciljeva.

1.1. Razvoj društvenog poduzetništva

Društveno poduzetništvo osnivanjem i radom društvenih poduzeća za radnu integraciju, kao okvirom kroz koji se mogu sagledavati i braniteljske socijalno-radne zadruge, nastaje u europskom kontekstu od 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća iz inicijativa civilnog društva i usmjerenja prema radnoj integraciji i jačanju životnih vještina osoba s invaliditetom. Osamdesetih godina prošloga stoljeća razvoj društvenog poduzetništva usmjerava se na širi profil ranjivih osoba, primjerice na dugotrajno nezaposlene, beskućnike, bivše zatvorenike ili ovisnike, da bi im se pružile prilike za zapošljavanje i socijalne usluge. Tada su se zadruge pojavile kao dio implementacije aktivnih politika tržišta rada, njihove institucionalizacije i restrukturiranja socijalne države.²⁰

1.2. Društveno poduzetništvo i braniteljska populacija u RH

Društvena poduzeća za radnu integraciju po svojim karakteristikama su okvir za razvoj društvenog poduzetništva koje se veže za ranjive skupine, pa tako i braniteljsku populaciju u hrvatskom kontekstu. Hrvatski branitelji su osobe koje su organizirano sudjelovale u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti i suvereniteta RH tijekom Domovinskog rata u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Različiti podaci pokazuju kako je dio braniteljske populacije u ranjivom položaju i u potrebi za uključivanje u svijet rada i društvo. Istraživanje »Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja« iz 2017. godine navodi podatak da u RH ima 504.662 branitelja.²¹ To je istraživanje provedeno na uzorku od 419.922 hrvatska branitelja, od kojih se 23,2 % izjasnilo da ima teškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog neke dugotrajne bolesti, invalidnosti ili starosti. Polovica hrvatskih branitelja, 52,1 %, kao uzrok teškoća navodi Domovinski rat i njegove posljedice. Više od polovice branitelja u istraživanju se ne slaže da imaju važnu ulogu u društvu, njih 15,1 % djelomično ili u potpunosti se slažu da se osjećaju izostavljeno u društvu, uz još 26,55 % onih koji se niti slažu niti ne slažu. Također, branitelji i članovi njihovih obitelji sma-

²⁰ Usp. Kate COONEY i dr., Public Policies and Work Integration Social Enterprises. The Challenge of Institutionalization in a Neoliberal Era, *Nonprofit Policy Forum*, 7 (2016) 4, 415-433; Marthe NYSENS, Jacques DEFOURNY, Laurent GARDIN, Jean-Louis LAVILLE, *Work integration social enterprises and public policy. An analysis of the European situation*, Liege, EMES, 2012.

²¹ Usp. Zoran ŠUČUR, Zdenko BABIĆ, Jelena OGREŠTA, *Demografska i socioekonomska obilježja hrvatskih branitelja*, Zagreb, Ministarstvo hrvatskih branitelja i Državni zavod za statistiku RH, 2017, 7, https://www.dzs.hr/hrv/publication/studije/Demografska%20i%20socioekonomska%20obiljezja%20hrvatskih%20branitelja_Web.pdf (15.11.2021).

traju se nedovoljno, odnosno slabo uključenima u donošenje važnih političkih i gospodarskih odluka.²²

U 2020. godini u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje bilo je registrirano 12.613 nezaposlenih hrvatskih branitelja.²³ U usporedbi s 2014. godinom, to je 58,7 % manje (na razini opće populacije RH broj nezaposlenih u istom je razdoblju smanjen za 54 %). S obzirom na njihovu obrazovnu i dobnu strukturu, u 2020. godini je 79 % nezaposlenih hrvatskih branitelja bilo u dobi od 50 i više godina, njih 34,2 % imalo je nezavršenu ili završenu osnovnu školu, a 36% završenu trogodišnju srednju strukovnu školu ili osposobljavanje za kvalificirane radnike.

Prema posljednjem Izvješću o osobama s invaliditetom, u RH živi 511.281 osoba s invaliditetom, od čega je 58.393 hrvatskih branitelja.²⁴ Premda su za hrvatske branitelje nakon rata osmišljeni načini organizirane skrbi, sustavna briga i uključivanje branitelja u lokalnu zajednicu stalno i kontinuirano se razvijaju i nadograđuju. Zakonom o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji,²⁵ nastojalo se olakšati prilagodbu i proces uključivanja branitelja u svakodnevni život kroz prava na obiteljsku invalidninu, novčanu naknadu, posebni doplati, ortopedski doplati, zdravstvenu zaštitu, stambeno zbrinjavanje i druga prava kojima se osigurava život i rad branitelja i njihovih obitelji.²⁶

Osnivanje neprofitnih organizacija, veteranskih zadruga i jačanje društvenog poduzetništva svakako može biti potencijalno značajan korak u rješavanju različitih društvenih izazova s kojima se susreću hrvatski branitelji. Braniteljska socijalno-radna zadruga osniva se sukladno člancima 154 do 156 Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji radi ostvarivanja psihosocijalnog osnaživanja, zdravstvene rehabilitacije, reintegracije njezinih članova u društvo te uključivanja u radne i gospodarske procese članova s umanjenom radnom sposobnošću te nezaposlenih osoba.²⁷ Braniteljske socijalno-radne zadruge su poseban oblik udruživanja koji braniteljima omogućava lakšu integraciju u društvo kroz poduzetničke aktivnosti i ostvarivanje društvenog doprinosa. Procjena stanja zadrugarstva u RH pokazala je da je ovaj element društvenog poduzetništva znatno zanemaren.

²² Usp. *isto*, 69-74.

²³ Usp. GODIŠNJAK 2020., Zagreb, Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2021, 14, HZZ_Godisnjak_2020_lipanj-2021.pdf (04.01.2022).

²⁴ Izvješće o osobama s invaliditetom u RH, Zagreb, HZJZ, 2019, 6, https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/05/Osobe_s_invaliditetom_2019.pdf (04.01.2022).

²⁵ Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji, Narodne novine 121/17, 98/19, 84/21, <https://www.zakon.hr/z/973/Zakon-o-hrvatskim-braniteljima-iz-Domovinskog-rata-i-%C4%8Dlanovima-njihovih-obitelji-> (06.01.2022).

²⁶ Usp. Tuličić, Marić, *Veteranski centri kao primjer sveobuhvatne skrbi...*, 178.

²⁷ Usp. *Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata...*, čl. 154-156.

1.3. Cilj istraživanja, metode rada i znanstveni doprinos

Braniteljske zadruge i zadruge ratnih veterana globalno su prepoznati modeli razvoja društvenog poduzetništva, međutim, usprkos dugoj tradiciji zadrugarstva u RH, ono još uvijek nije široko korišteno poslovni model. Stoga je cilj istraživanja u ovome radu analizom stanja i postojećih dobrih praksi ukazati na potencijal koji braniteljske udruge i zadruge imaju kao značajan oblik društvenog poduzetništva u hrvatskom kontekstu u perspektivi društvenih poduzeća za radnu integraciju. Važnost teme i nedovoljna znanstvena istraženost ključni su motivi za istraživanje u ovom znanstvenom radu. U njemu je korištena metoda analize dokumenata, studija i znanstvenih radova raspoloživih u javno dostupnim bazama kao i drugih studija i istraživanja raspoloživih *online*. Također, u razdoblju od veljače do kolovoza 2021. godine provedeno je anketno istraživanje na uzorku od 550 ispitanika s područja cijele RH, kojim su prikupljeni stavovi i mišljenja o trenutnom stanju društvenog poduzetništva i razvoja braniteljskog zadrugarstva u RH.²⁸ U anketnim obrascima status branitelja iskazalo je 98 ispitanika.

Rezultati ankete obrađeni su metodom SWOT analize. Na taj način sažeti su rezultati istraživanja i grupirani kao ključne snage, slabosti, prilike i prijetnje za daljnji razvoj društvenog poduzetništva u RH. Rezultati provedenog istraživanja dodatno su predstavljani i raspravljani u 40 fokusnih grupa s ukupno 430 sudionika koji su bili obuhvaćeni i anketom. Glavne teme fokusnih skupina bile su vezane za ključne izazove u razvoju društvenog poduzetništva poput obrazovnog sustava, ranjivih skupina, komuniciranja, državne imovine u funkciji društvenih poduzetnika, poljoprivrede, zakonodavnog okvira, porezne politike i mladih.

U ovome radu je, nakon uvodnog poglavlja, prikazan razvoj društvenog poduzetništva u RH te je protumačen zakonodavni i strateško-planski okvir u kojemu društvena poduzeća djeluju danas. U drugom dijelu rada analizirane su braniteljske socijalno-radne zadruge i, općenito, razvoj zadrugarstva povezan s državnim intervencijama i potporama Ministarstva hrvatskih branitelja RH. Također, u tom poglavlju predstavljena je i SWOT analiza u kojoj su objedinjeni stavovi ispitanika o snagama, slabostima, prilikama i prijetnjama društvenog poduzetništva i braniteljskog zadrugarstva u RH. Zaključak sadrži prijedloge

²⁸ Istraživači su pri uzorkovanju koristili bazu podataka udruge Centra za ruralni razvoj. U uzorak su uključene razne braniteljske zadruge na području RH kao i zaposlenici projektnih partnera: LAG Cetinska krajina, Udruga maloljetnih dragovoljaca Domovinskog rata, Centar za održivi razvoj, Zajednica udruga hrvatskih branitelja liječenih od PTSP-a RH, LAG Međimurski doli i bregi, LAG Vinodol, LAG Posavina, LAG Izvor, Hrvatska zajednica županija, Socijalna zadruga Humana Nova Čakovec, LAG Papuk, Hrvatski zavod za zapošljavanje – Regionalni ured Split, LAG Laura, UDD – Udruga za demokratsko društvo, Braniteljska socijalno-radna zadruga Dalmatia Ruralis, LAG Brač, LAG More 249, Udruga nezaposlenih hrvatskih branitelja Domovinskog rata i LAG Krka.

mogućih odgovora na navedene izazove s kojima se susreće braniteljska zajednica i preporuke za poticanje razvoja društvenog poduzetništva kao oblika sustavne podrške hrvatskim braniteljima i njihovim obiteljima.

Znanstveni doprinos provedenog istraživanja je u dokazanom potencijalu braniteljskih udruga i zadruga za razvoj društvenog poduzetništva u hrvatskom kontekstu te u preporukama za buduće korake u ovome području.

2. Razvoj društvenog poduzetništva u RH

Društveno poduzetništvo u RH relativno je nov oblik poslovanja. Neki od značajnijih iskoraka razvoja društvenog poduzetništva vidljivi su u dokumentima Program suradnje Vlade RH i nevladinog, neprofitnog sektora u RH iz 2000. godine²⁹ i Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju RH: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci iz 2007. godine.³⁰ U to vrijeme napravljeni su inicijalni pomaci u razvoju društvenog poduzetništva u RH kroz prve edukacije i odgovarajuća događanja, osnivanja prvih socijalnih poduzeća i obrazovne i istraživačke aktivnosti.³¹ Zakon o udrugama,³² iz 2014. godine, i Zakon o zadrugama³³ sadrže važan okvir za razvoj društvenog poduzetništva. Godine 2015. napravljena je Strategija razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020.³⁴ Opći cilj ove Strategije je uspostava poticajnog okruženja za promicanje i razvoj društvenog poduzetništva u RH da bi se smanjile regionalne razlike i osiguralo povećanje razine zaposlenosti te pravednija raspodjela i upravljanje društvenim bogatstvom. Kao posebni ciljevi navedeni su: uspostava i unapređenje zakonodavnog i institucionalnog okvira za društvene poduzetnike, poboljšanje dostupnosti financijskih instrumenata društvenim poduzetnicima, promicanje obrazovanja o važnosti i ulozi društvenog poduzetništva na svim obrazovnim razinama i promicanje javne vidljivosti i prepoznatljivosti društvenog poduzetništva.³⁵

Tijekom druge polovice 2021. godine, u okviru postupka vrednovanja analizirane su planirane aktivnosti koje se odnose na društveno poduzetništvo i

²⁹ Usp. Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge, Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora u RH iz 2000. godine, 2000, https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/userfiles/Program.suradnje_prijedlog.pdf (06.01.2022).

³⁰ Usp. Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci, *Revija za socijalnu politiku*, 14 (2007) 2, 221-260, <https://hrcak.srce.hr/file/47929>.

³¹ Usp. *isto*, 15-30; Baturina, Babić, *Socijalna ekonomija...*, 112-114.

³² Usp. Zakon o udrugama, Narodne novine 74/14, 70/17, 98/19, <https://www.zakon.hr/z/64/Zakon-o-udrugama> (06.01.2022).

³³ Usp. Zakon o zadrugama, Narodne novine 34/11, 125/13, 76/14, 114/18, 98/19, <https://www.zakon.hr/z/458/Zakon-o-zadrukama> (06.01.2022).

³⁴ Usp. *Strategija razvoja društvenog poduzetništva...*

³⁵ Usp. *isto*, 20.

provedbu Strategije razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020.³⁶ Rezultati pokazuju da još uvijek ne postoji točna evidencija broja društvenih poduzeća, djelatnosti kojima se bave, ni jasna slika o njihovu razvoju, da su financijska sredstva nedostatna i da se, s obzirom na njihovu sve veću razvojnu važnost na europskoj razini, u budućem razdoblju očekuje niz aktivnosti za institucionalnu suradnju, izgradnju zakonodavnog okvira, jačanje znanja i povezivanje, izradu registra društvenih poduzetnika, organiziranje posebnog savjeta Vlade RH i slične aktivnosti. Premda se naglašava pozitivna uloga i dosadašnje aktivnosti organizacija civilnog društva u jačanju društvenog poduzetništva, ono je i dalje u početnoj fazi razvoja.³⁷ Strategija razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020., koja je bila primjer dobre prakse, politika u posljednjih pet godina nije značajno unaprijedila društveno poduzetništvo u RH.

Za razliku od sve aktivnijeg uključivanja organizacija civilnog društva, udruživanje u zadruge u RH nije dovoljno prepoznato kao oblik društvenog poduzetništva. U odnosu na međunarodno okruženje još uvijek se znatno zadržava u prepoznavanju važnosti zadružnog gospodarstva, a slično je stanje i u znanstvenim istraživanjima ove teme. Moguće je da se taj pojam zadruga često doživljava kao negativan (pre)ostatak prošlosti, a ne kao potencijalno uspješan model poslovnog udruživanja i društvenog djelovanja. Razvoj zadrugarstva i društvenog poduzetništva u RH otežan je nepostojanjem odgovarajućeg zakonskog okvira, a i s kriterijima prepoznavanja društvenih poduzetnika koji su prilagođeni razvijenijim europskim zemljama i u suprotnosti su s domaćim okolnostima za njegov razvoj. Uz to, nedovoljni su izvori financiranja rada društvenih poduzetnika. Premda Strategija razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020. navodi više proračunskih i drugih izvora financiranja, izgledno je da, izuzev fondova EU, kojima se nastoji dijelom nadoknaditi sredstva i potaknuti održivost društvenog poduzetništva, nema drugih značajnijih sredstava za kontinuiranu financijsku podršku društvenim poduzetnicima.

Promatrajući društvena poduzeća za radnu integraciju može se utvrditi da ih je u RH malo. Prvotno su, kao i u brojnim drugim europskim zemljama, bila usmjerena na uključivanje osoba s invaliditetom kroz integrativne i zaštitne radionice. Danas prevladava suvremenije usmjerenje koje prepoznaje i druge

³⁶ Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike RH, Vrednovanje djelotvornosti, učinkovitosti i učinka operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2021. Grupa 7: Vrednovanje društvenog poduzetništva. Završno izvješće o provedenom vrednovanju, 4.10.2021., http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2021/11/Zavrs%CC%8Cno-izvjesc%CC%8C%CC%81e_vrednovanje-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva.pdf (05.01.2022).

³⁷ Usp. Davorica VIDOVIĆ, *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Country report – Croatia*, Luxembourg, Publications Office of European Union, 2019, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b4a4625-67fc-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> (05.01.2022).

ranjive skupine te ima i druge organizacijske oblike – poput socijalne zadruge, braniteljskih socijalno-radnih zadruga, privatnih tvrtki ili udruga. Po tipologiji socijalnih poduzeća u hrvatskom kontekstu prepoznaju se ona vođena zapošljavanjem, ili ljudima, kao jedan od tri tipa.³⁸ Ona su usmjerena na stvaranje poslova i osiguravanje zaposlenja ranjivim skupinama, kao i njihovo socijalno uključivanje, te su češće uključena u proizvodnju dobara ili usluga kao ekonomske aktivnosti. Često nastaju upravo kao zadruge. Recentna istraživanja pokazuju da društvena poduzeća u RH najviše iskustva imaju u radu s osobama s invaliditetom i dugotrajno nezaposlenima.³⁹ Analiza društvenih poduzeća za radnu integraciju, u Sloveniji i Hrvatskoj, pokazuje da taj sektor društvenih poduzeća ima različite izazove koji se tiču rada i upravljanja organizacijom, poduzetničkog duha kao i nedostatka umreženosti i podrške.⁴⁰

3. Ključne karakteristike zadrugarstva i razvoja braniteljskih socijalno-radnih zadruga u RH

Prema podacima Evidencije zadruga i zadružnih saveza Hrvatskog centra za zadružno poduzetništvo, godine 2016. u RH evidentirano je 1.218 aktivnih zadruga koje okupljaju 20.483 zadrugara i zapošljavaju 2.595 osoba.⁴¹ Najveći broj zadruga, njih 501, pripada sektoru poljoprivrede i šumarstva, a najmanji broj, 39, je u sektoru ribarstva.⁴² Prosječan broj zaposlenih po zadrugi je 2,4 zaposlenika, što je značajno manje od prosječnog broja zaposlenih po trgovačkom društvu u RH, koji iznosi 7,7. Premda prema Registru poslovnih subjekata, koji vodi Državni zavod za statistiku, ima više od četiri tisuće registriranih zadruga,⁴³ njih tek 904 dostavilo je 2017. godišnja financijska izvješća Financijskoj agenciji (FINA). S dobiti su u 2017. poslovale 554 zadruge, dok je u gubitku bilo njih 319. Ukupni prihod zadruga u 2017. iznosio je 1,6 milijardi kuna, što je 0,3 % ukupnih prihoda svih trgovačkih društava, dok je prosječni

³⁸ Usp. Davorica VIDOVIĆ, Danijel BATURINA, Social Enterprise in Croatia. Charting New Territories, u: Jacques DEFOURNY i dr. (ur.), *Social enterprise in Central and Eastern Europe*, London, Routledge, 2021, 44-46.

³⁹ Usp. Dražen ŠIMLEŠA, *WPTI_CONTEXT ANALYSIS. A.T1.1_RESEARCH ACTIVITIES. D.T1.1.4 Regional Report Croatia. Version 1. IPI 15 01 2018*, European Union European Regional Development Fund, Interreg Central Europe, INNO-WISEs, 2018, 18.

⁴⁰ Usp. Filip MAJETIĆ i dr., Performance of work integration social enterprises in Croatia, Slovenia, and Italian regions of Lombardy and Trentino, *Economics and Sociology*, 12 (2019) 1, 286-301; <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Performance-of-work-integration-social-enterprises-in-Croati.pdf> (04.01.2022).

⁴¹ Usp. Vesna CVITANOVIĆ, Društveno poduzetništvo kao izravni doprinos ekonomskom razvoju, *Obrazovanje za poduzetništvo*, 8 (2018) 109-126, Spec. Issue, 121, <https://hrcak.srce.hr/file/290127>.

⁴² Usp. isto, 122.

⁴³ Usp. Broz, Švaljek, *Mikrokozmos zadružnog gospodarstva...*, 111.

godišnji prihod po zadruzi iznosio 1,8 milijuna kuna.⁴⁴ Premda brojke pokazuju uzlazan, ali iznimno spor trend, RH zaostaje za drugim europskim državama kada je riječ o jačanju zadrugarstva. Najveći problem zadrugarstva u RH su zakoni i propisi, a ukidanje, odnosno spajanje Hrvatskog zadrugnog centra s Ministarstvom gospodarstva, poduzetništva i obrta RH 2019. godine – čime je ono prestalo djelovati kao ustanova – onemogućilo je daljnji i snažniji razvoj u ovom segmentu.⁴⁵

Povećanje broja zadruga rezultat je državne intervencije, odnosno potpora koje Ministarstvo hrvatskih branitelja RH daje za osnivanje braniteljskih zadruga kao i programa stručnog osposobljavanja i zapošljavanja hrvatskih branitelja uvedenim 2004. godine.⁴⁶ Ministarstvo hrvatskih branitelja RH do 2016. godine uložilo je više od 83 milijuna kuna u potpore za braniteljske socijalno-radne zadruge, pa je do 2015. godine bilo ukupno 455 korisnika potpora i 305 aktivnih zadruga hrvatskih branitelja. Od aktivnih zadruga, njih 59 % bile su zadruge poljoprivrede i šumarstva, 13 % za turizam i ugostiteljstvo, 7 % za usluge, 4 % za ribarstvo, 3 % one u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu, 2 % u trgovini i 9 % ostalo.⁴⁷

Podaci iz 2017. navode 484 braniteljske zadruge koje su dobile potporu od Ministarstva hrvatskih branitelja RH na temelju mjere potpora braniteljskim zadrugama koje su većinom u sektoru poljoprivrede i šumarstva (59 %), turizma i ugostiteljstva (13 %) i manje u sektorima graditeljstva, ribarstva i uslužnih djelatnosti.⁴⁸

3.1. Nalazi anketnog istraživanja o društvenom poduzetništvu u RH

Ključne snage, slabosti, prilike i prijetnje za daljnji razvoj društvenog poduzetništva u RH s uključivanjem i angažmanom branitelja i braniteljskih zadruga prikazane su u tablici 1.

Tradicija udruživanja kroz organizacije civilnog društva ili zadruge i porast svijesti o mogućnostima razvoja društvenog poduzetništva branitelja su ključne snage za daljnji razvoj i jačanje poduzetništva među braniteljskom populacijom u RH. Pozitivna međunarodna iskustava, postojanje dobrih praksi razvoja zadrugarstva, braniteljskih zadruga i društvenog poduzetništva na razini EU i globalno te primjer dobre prakse u RH kroz inicijativu Zajednice braniteljskih zadruga okvir su u kojem se može osmisliti i razvijati društveno poduzetništvo među braniteljima.

⁴⁴ Usp. isto, 116.

⁴⁵ Usp. isto, 134.

⁴⁶ Usp. isto.

⁴⁷ Usp. Ministarstvo branitelja RH, Braniteljska socijalno-radna zadruga i vođenje evidencije, https://branitelji.gov.hr/userdocs/images//prezentacije//minbranitelja_bsrzadruga_30_01_2015.pdf (31.01.2023).

⁴⁸ Usp. Mandić, Marić, Tuličić, *Veteran cooperatives as a successful example...*, 429.

Tablica 1. Stavovi i mišljenja o trenutnom stanju društvenog poduzetništva i razvoja braniteljskog zadrugarstva u RH

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ➤ bogata zadružna tradicija i snaga ➤ postojanje inicijative (Zajednica braniteljskih zadruga) ➤ poduzetnički potencijal braniteljske populacije ➤ primjeri dobre prakse ➤ dobra suradnja svih dionika ➤ iskoristivost fondova EU za razvoj društvenog poduzetništva ➤ porast svijesti o zadrugama i mogućnosti razvoja društvenog poduzetništva među braniteljskom populacijom u društvu i općenito ➤ zajedničko djelovanje i reintegracija branitelja u društvo ➤ općenit porast ekonomskih aktivnosti na nacionalnoj razini 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ nedovoljna informiranost o mogućnostima društvenog poduzetništva za poticanje lokalnog i regionalnog razvoja ➤ poistovjećivanje zadruga i zadružnog poslovanja s poslovanjem u doba socijalizma ➤ nepostojanje dovoljno jasnog zakonodavnog okvira za razvoj društvenog poduzetništva ➤ kriterij prepoznavanja društvenih poduzetnika više je prilagođen razvijenijim europskim zemljama nego stanju u Hrvatskoj ➤ porezni tretman zadruga nije poticajan za njihov daljnji razvoj ➤ nepostojanje zasebne institucije, kao što je bio Hrvatski zadružni centar, koja će promicati i poticati međunarodna partnerstva zadrugara ➤ Strategija razvoja zadrugarstva nije zaživjela ➤ slaba informiranost javnosti o zadrugama ➤ nedovoljno raznoliki izvori financiranja zadruga i društvenog poduzetništva ➤ nedostatak baze podataka o društvenom poduzetništvu ➤ nedostatak podataka o braniteljskim udrugama i zadrugama ➤ nedovoljno jaka komunikacija između dionika važnih za razvoj društvenog poduzetništva ➤ osim nacionalne razine, nema dovoljno razvijene lokalne i regionalne potpore razvoju društvenog poduzetništva
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ➤ postojanje dobrih praksi razvoja zadrugarstva, braniteljskih zadruga i društvenog poduzetništva na razini EU i globalno ➤ pozitivna radna klima ➤ raznolike mogućnosti investiranja ➤ jačanje gospodarskih procesa na području poduzetništva ➤ visoka razina psihofizičke i mentalne sposobnosti bivših vojnika u kombinaciji s karakteristikama uspješnog poduzetnika ➤ uvođenje obrazovnih programa o društvenom poduzetništvu 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ nezainteresiranost javne politike o mogućnostima razvoja društvenog poduzetništva i razvoja zadrugarstva ➤ neupućenost u poduzetničke sposobnosti braniteljske populacije i njihov potencijal kroz društveno poduzetništvo ➤ stereotipi i predrasude o braniteljskoj populaciji ➤ stagnacija razvoja objedinjenog zakonskog okvira vezanog za društveno poduzetništvo i zadruge ➤ zapostavljenost ruralnog razvoja kao velikog potencijala za društveno poduzetništvo i razvoj braniteljskih zadruga ➤ nedovoljno pozicioniranje i unaprjeđivanje ostalih djelatnosti poput ribarstva, pčelarstva, ekološke proizvodnje

Analiza potencijala braniteljskih udruga i zadruga pokazala je nedovoljne aktivnosti zajednice u unaprjeđivanju ovog aspekta društvenog poduzetništva, što nije neobično u kontekstu u kojem je društveno poduzetništvo općenito nerazvijeno. Zakonska regulativa još uvijek nije dovoljno razvijena, nedovoljna je institucionalna podrška razvoju društvenog poduzetništva i nema odgovarajućih izvora financiranja tih aktivnosti. Također, neodgovarajuće su i nedovoljno jasne javne politike koje povezuju ove važne teme za hrvatske branitelje, načine udruživanja, društveno poduzetništvo i, u konačnici, lokalni i regionalni razvoj. Nedostaju dodatni izvori financiranja koji bi braniteljskim zadrugama omogućili lakši prodor na tržište, što upućuje da, osim države, javnost i ostali gospodarski subjekti ne pokazuju interes za sudjelovanje u financiranju. To je problem i čitavog društvenog poduzetničkog sektora u RH. Nejasni i zahtjevni osnivački preduvjeti, administrativne prepreke i različiti procesi stvaranja zadruga u pojedinim županijama, često se ističu kao ključni problemi pri njihovom osnivanju. Nedostatak baze podataka o društvenom poduzetništvu, kao i onih o braniteljskim udrugama i zadrugama te nedovoljna komunikacija između dionika važnih za razvoj društvenog poduzetništva posebno je vidljiva na lokalnoj i regionalnoj razini. Ograničenja na koja se pritom može naići su nezainteresiranost javne politike o mogućnostima razvoja društvenog poduzetništva i razvoja zadrugarstva, neupućenost u poduzetničke sposobnosti braniteljske populacije i njihov potencijal kroz društveno poduzetništvo te stereotipi i predrasude o braniteljskoj populaciji. Značajni potencijal za društveno poduzetništvo i razvoj braniteljskih zadruga u RH vidljiv je u poticanju ruralnog razvoja kroz unaprjeđivanje ostalih djelatnosti poput ribarstva, pčelarstva, eko proizvodnje.

Zaključak: braniteljske socijalno-radne zadruge kao moguć okvir razvoja društvenog poduzetništva u RH

U ideji razvoja društvenog poduzetništva snažna je težnja za podrškom različitim skupinama stanovništva u ostvarenju boljih uvjeta života i rada uz, istovremeno, ostvarivanje širih društvenih koristi. Stoga je ovakav oblik poslovanja pogodan za socijalno i radno uključivanje branitelja i braniteljskih obitelji. S obzirom da dugotrajno nezaposleni hrvatski branitelji iz Domovinskog rata i članovi njihovih obitelji čine skupinu osoba koje je teže zaposliti, razvidna je potreba poduzimanja mjera usmjerenih jačanju njihove konkurentnosti na tržištu rada, posebno u kontekstu ograničenih dosega aktivnih politika tržišta rada.

Provedbom mjera i aktivnosti kroz Program stručnog osposobljavanja i zapošljavanja hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, te ostvarivanjem recentnih preporuka za razvoj društvenog poduzetništva na

temelju iskustava i smjernica na razini cijele Europske unije, moguće je ostvariti značajne aktivnosti u rješavanju problema nezaposlenosti i povećanju razine zaposlenosti braniteljsko-stradalničke populacije, olakšavanju i daljnjem razvijanju poslovanja društvenih poduzetnika te osiguranju lokalnog razvoja.

Povezivanje preporuka za poticanje razvoja društvenog poduzetništva u RH s potrebom za sustavnom podrškom hrvatskim braniteljima i njihovim obiteljima pozitivan je razvojni korak. U hrvatskom kontekstu ovaj oblik društvenog poduzetništva nudi ranjivoj braniteljskoj populaciji aktivnu integraciju prema postojećim zakonskim rješenjima i mogućnostima tržišta rada. Braniteljske socijalno-radne zadruge u perspektivi društvenih poduzeća za radnu integraciju mogu za braniteljsku populaciju pružiti različite modele integracije, od prijelaznih poslova do onih trajnih samofinancirajućih.

Međutim, braniteljske socijalno-radne zadruge, kao specifičan zakonski oblik u RH, na razmeđu su dva sektora, onoga socijalne ekonomije – koji ima dugu tradiciju kroz razvoj zadrugarstva na ovim prostorima – i onoga društvenog poduzetništva koji se tek pojavljuje. Budući da RH nema poseban zakonski oblik za društvena poduzeća time im je omogućena fleksibilnost djelovanja. Dio braniteljskih socijalno-radnih zadruga može biti unutar sektora zadrugarstva, a drugi unutar društvenih poduzeća za radnu integraciju. Treba jasno odvojiti braniteljske socijalno-radne zadruge usmjerene uključivanju ranjivih dijelova braniteljske populacije (poput osoba s invaliditetom ili dugotrajno nezaposlenih). One potencijalno mogu biti perspektiva razvoja društvenih poduzeća za radnu integraciju. Druge, pak, braniteljske socijalno-radne zadruge izglednije je da mogu imati obilježja klasičnih zadruga i pripadati tom sektoru.

Uz ovaj početni pokušaj sagledavanja potencijala braniteljskih socijalno-radnih zadruga, ključna su daljnja istraživanja koja će se usredotočiti na način rada braniteljskih socijalno-radnih zadruga i usklađenost s kriterijima društvenog poduzetništva. Važno je proučiti kakav društveni učinak imaju i postoje li tenzije u njihovom radu između usmjerenosti na tržište i socijalne misije koju imaju. Bitno će biti znanstveno utemeljeno razlikovati što su općenito društvena poduzeća u RH, a koje organizacije se samo predstavljaju društvenim poduzetnicima, odnosno koriste tzv. taktičku mimikriju prikazivanja svog poslovanja kao rada društvenih poduzeća radi dodatnih mogućnosti financiranja.⁴⁹ Primjena kriterija iz Strategije razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020., kao i stvaranje evidencije/registra društvenih poduzeća tome bi značajno pridonijelo.

Kao društveni poduzetnici branitelji imaju niz mogućnosti: odabrati vrstu posla, suočiti se s izazovima rasta i razvoja poduzeća, poboljšati svoju snagu i vještine za postizanje financijskih ciljeva i izgraditi karijeru. Stoga treba ponu-

⁴⁹ Usp. Pascale DEY, Simon TEASDALE, The tactical mimicry of social enterprise strategies. Acting 'as if' in the everyday life of third sector organizations, *Organization*, 23 (2016) 4, 485-504, <https://www.alexandria.unisg.ch/239528/1/Organization-2015-Dey-Teasdale.pdf>.

diti programe koji će identificirati njihove postojeće talente i stečene vještine proizašle iz vojne obuke te stvoriti poticajno okruženje koje će posljedično rezultirati razvojem društvenog poduzetništva. Takvi programi trebali bi pomoći izgradnji mreže branitelja koji svoju budućnost vide u samozapošljavanju te im pružiti podršku tijekom početnog razdoblja koje je i najosjetljivija faza svakog poslovnog pothvata.

Daljnje djelovanje može se poticati i aktivnim politikama tržišta rada usmjerenima na braniteljsku populaciju. U hrvatskom okviru ovaj tip može biti inovativan oblik društvenog poduzetništva za radnu integraciju koji je usmjeren specifičnoj ranjivoj populaciji.

U tome zadruga mogu biti komplementarne, također zakonom definiranim, socijalnim zadrugama i po principima kombinirane socijalne politike mogle bi biti zalog osnaživanju ranjivih skupina u društvu i na tržištu rada. Budu li prikladno vrednovane u javnim politikama, sektorskim strategijama i podržane novim financijskim instrumentima, braniteljske socijalno-radne zadruge mogu biti jedan od važnih aspekata razvoja društvenih poduzeća za radnu integraciju u hrvatskom kontekstu i pridonijeti modernizaciji socijalne države.

Sanja Tišma* – Danijel Baturina** – Maja Janković*** – Damir Demonja****
*Veterans' Social Working Cooperatives as a Model of Social Entrepreneurship
in the Republic of Croatia*

Summary

Social entrepreneurship in the Republic of Croatia is a relatively new concept. The issue of the development of social entrepreneurship in the Republic of Croatia is closely related to the lack of an appropriate legal framework, and with the still insufficiently clear criteria for recognizing social entrepreneurs. Cooperatives have a strong potential as one of the instruments of economic and local development, especially social cooperatives that help the socially disadvantaged, the infirm and people in difficult life situations. Veterans belong to a vulnerable group in Croatian society, whose integration into society is still difficult for a number of reasons. Some of the factors are the insufficiently clear and harmonized legislative framework, the insufficient social welfare system and the generally unfavourable social environment. Therefore, veterans' social working cooperatives represent a potential form of association that enables veterans to be more easily included in society, with the development of entrepreneurial activities and at the same time achieving a positive social role. The assessment of the state of cooperatives in the Republic of Croatia showed that the veterans' population is insufficiently informed about the possibilities of acting within the framework of social entrepreneurship. This paper specifically considers the potential of veterans' social working cooperatives as work integration social enterprises. Given that long-term unemployed Croatian veterans of the Homeland War and members of their families are often in the group of hard-to-employ persons, there is a need to take certain measures aimed at strengthening their competitiveness in the labour market.

Key words: Republic of Croatia, social entrepreneurship, veterans, veterans' social working cooperatives.

(*na engl. prev. Damir Demonja*)

* Sanja Tišma, PhD, Research Adviser in permanent position, Institute for Development and International Relations; Address: IRMO, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb, Croatia, E-mail: bsanja@irmo.hr.

** Danijel Baturina, PhD, Research assoc., University of Zagreb, Faculty of Law, Social Work Study Centre; Address: Vladimira Nazora 51, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: danijel.baturina@pravo.hr.

*** Maja Janković, Expert assoc., Institute for Development and International Relations; Address: IRMO, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: maja@irmo.hr.

**** Damir Demonja, PhD, Research Adviser in permanent position, Institute for Development and International Relations; Address: IRMO, Ljudevita F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: ddemonja@irmo.hr.